

Ана Љ. Петровић Дакић
Универзитет у Београду
Учитељски факултет у Београду

УДК 371.3::821.163.41-93
371.3::811.163.41-028.31

АЗБУЧКО, БОГДАН, ВЕСЕЛКО, ГОРАН И ДРУЖИНА – ПРОЗНИ ПРИСТУП ПИСМУ

Апстракт: У раду се анализирају и пореде три новија прозна дела дечје књижевности које везује заједничка тематска нит – азбука. На примеру књига *Чудесни њодвизи Азбучка Првој у тридесетј слова* Дејана Алексића, *Словне њриче* Весне Видојевић Гајовић и *Аврам, Бојдан, воду њазе* Владиславе Војновић сагледавају се приступи различитих аутора истој теми – испитује се каквим се све језичким, стилским и композиционим средствима писци служе како би деци, својој публици, на разне начине приближили учење слова. Секундарно, наведена дела могу за циљ имати и да читаоце упознају и с разним слојевима лексике – за децу непознатим речима, архаизмима, неологизмима – али и да у њима створе осећај за стваралачку моћ језика и пробуде маштовите дечје игре језиком и у вези с језиком, те се и на то приликом анализе обраћа пажња.

Кључне речи: азбука, слова, дечја књижевност, Дејан Алексић, Весна Видојевић Гајовић, Владислава Војновић.

Описмењавање деце изузетно је важан задатак, у којем не учествује само стручни кадар у школи, него на његово остваривање утиче и породица, која је детету пружила неко знање и пре самог првог сусрета са словима, а и током тог процеса може помоћи како на плану мотивације, тако и на плану самог учења. Томе служе и књижевна дела која за тему имају алфавет, а која су писали и познати дечји писци – ту су, рецимо, песме „Симина азбука” Бране Цветковића и „Вукова азбука” Душана Радовића. Но, она су старија и релативно ограниченог обима.

Овај рад ће проучавати неколико прозних дела која су се појавила у претходне две године. Књиге *Чудесни њодвизи Азбучка Првој у тридесетј слова* (краће: АП) Дејана Алексића и *Аврам, Бојдан, воду њазе* (краће: АБВГ) Владиславе Војновић јесу књиге А и Б шире едиције Службеног гласника – „Азбучни ред”, а *Словне њриче* (краће: СП) Весне Видојевић Гајовић јесу седма књига библиотеке „Дечја књига” Радио телевизије Србије.

Дела која чине корпус овог рада, наравно, немају примарну, али ни секундарну улогу у настави – она су, посебно због нешто ширег обима, намењена читању код куће – те се пред њих ни не могу стављати исти захтеви као

пред букваре, почетнице и лингвометодичке текстове у њима. Но, она ипак имају, намерне или ненамерне, веће или мање додире с наставом читања и писања и користе се – свесно или интуитивно – неким истим средствима. Треба узети у обзир да велики број деце (Милатовић 2011: 44, и другде) научи бар да чита пре поласка у основну школу, па ове књиге њима и њиховим родитељима могу користити било као мотивација у учењу код куће, било као припрема за учење писања у школи.

После описа структуре сваке од књига и редоследа излагања слова у њима, као и кратког приказа ликова и сижеа, прећи ће се на оно што нас највише занима – анализу приступа који свако од ових дела има у вези са словима. Тај приступ се види не само кроз однос према самим словима него и преко илустрација, разних стилских фигура, али и преко односа са граматицом и многим језичким појавама, па ћемо се и тога дотаћи. Овакве књиге ће деци скоро сигурно бити први сусрет с неким метајезичким остварењем (наравно, тај метајезик је прилагођен узрасту и прикривен), па је то прилика да се читаоци/слушаоци лагано упознају с различитим језичким могућностима. Занимљиво је на разним местима видети ауторску инвентивност која је потакнута кроз ограничења саме теме.

РЕДОСЛЕД И СТРУКТУРА

Све књиге, очекивано, имају по 30 поглавља. Она прате азбучни редослед, што одударе од оног који се поштује у школи приликом учења слова (Милатовић 2011: 144, 194). Мање одступање од тога јавља се у *Аврам, Бојдан, воду тазе*, где се, као резултат узбудљивих догађаја, неколико слова при крају књиге/азбуке испремешта, па поглавља иду следећим редом: т, ћ, Ц, Ч, у, ф, х, ц, ш¹ (Илустрација 1).

Илустрација 1.

1 У Садржају је њихово право место, као и све остало, духовито илустровано, а и у основном тексту је на премештање скренута пажња, па се тиме на неки начин поништава „грешка” и мали читаоци/слушаоци се не наводе на погрешан пут.

С обзиром на то да су две књиге из едиције Службеног гласника романи, тј. да је радња у њима изложена мање-више линеарно, оне не би могле лако у родитељском дому послужити као пратилац часова и градива које деца у школи пређу. За разлику од њих, пошто *Словне њриче* функционишу као збирка међусобно невезаних прича, епизодичне су, па се могу читати и на прескок. Евентуална позивања на позицију одређеног слова у азбуци не утичу претерано на саму причу изложену у одређеном поглављу.

ЈУНАЦИ И СИЖЕ

У АП централни ликови су цар, неименован до последњег поглавља, и његов учитељ, а главна приповедна нит везана је за царево описмењавање, потакнуто тиме што је као неписмен био насамарен. Лик који се не јавља стално, али који покреће радњу кад год се јави (у поглављима А, К, Њ; Ч, Џ, Ш), јесте преварант. Други „негативац”, пре природна пошаст, јесте уш словождерка, која једе слова из књига. Цар има више негативних особина на почетку: није ни писмен ни мудар, али јесте ташт, лаковеран и себичан. Но, те особине су дате комично, што отупљује оштрицу негативности и цар их, на путу да савлада преваранта и азбуку и тиме постане Азбучко Први, превазилази или бар ублажава. У томе му помажу и његове баба и жена, учитељев учитељ, ризничар, кувар Дарданије и слуга Глигорије. Све је дато уз много хумора, који, иако у књизи намењеној деци, није „плитак”.

Главна јунакиња и приповедач у АБВГ је девојчица Меланија. Она се сусреће и бори са словима и разним изазовима одрастања – природним појавама; спољним светом; кућним љубимцима; кућним пословима; здрављем; одговорностима. Но, пре свега се књига бави Меланијиним односом према другим људима, који могу бити добронамерни и злонамерни и, без обзира на прву особину, више или мање пријатни. Сама јунакиња је виспрена, самосвесна – можда понекад и превише с обзиром на интелектуалне способности својих другара, вршњака.

Око ње је њена породица, чије су нетрадиционалне црте многобројне, те помињемо тек неке: мајка јој је у Италији, на студијама, а оца никад није упознала; о њој се брине не баш расположена баба Бојана, која планира своју сахрану и жели да буде у гробу одвојеном од дединог и којој ју је оставила те-товирана и пирсована тетка Емилија, која је, опет, отишла да ради на броду, где ће затруднети с белгијским посластичарем, црнцем. О њој се брину још и Соц, социјални радник, деда Брана, бабин дечко, и сликар алкохоличар. Ту су и католички попа, са својим знањем разних области и другари – Шаца, који је спор, себичан и суров према животињама, Дуња, о којој се прича да једе перле и Влада, усвојеник. Иако кад се скупе на једно место делују

претерано, ипак су све те друштвено обележене одлике природно и добро уведене у причу.

За разлику од поменутих романа, СП немају једног главног лика, већ свака од глава има причу и ликове за себе. Међу њима има деце која уче да пишу, али то није правило. Приче су већином посвећене деци (нпр. оне о словима Г, Д, Е, Љ, Ђ...), али и одраслима (Ђ, Њ), животињама (Ј), предметима (С, Ш) или самим словима (Л, Р). Догађаји се смењују брзо, а узрочно-последичне везе су понекад снолике.

Мотивација за учење слова варира између ликова. Док цару стално требају спољашњи подстицаји („[Цар] је у својој неписмености просто уживао. Није морао да сриче и цифра досадна писма, имао је слуге који су му читали приче пред спавање, а законе је ионако сам донео, па их је знао напамет. Милина једна!” (АП: 7)), Меланија је сама прилично мотивисана за то и чак замера на прикривеним покушајима одраслих да је усмере ка учењу („Знам да ме нешто мунта с тим што прича, ваљда ме мами да учим слова. Као да ја то и овако нећу. Па, нисам ја Шаца!” (АБВГ: 13)). Пошто у СП нема једног главног лика, а и не занимају се сви ликови учењем азбуке, не може се превише говорити о њиховој (не)мотивисаности.

Језик, у свим својим појавним облицима и са свим својим слојевима, најповлашћеније место има у АП, јер док код других књига слова на неких начин служе само за одбројавање поглавља, али не утичу на саму радњу, у књизи Дејана Алексића слова и језик су у самом њеном центру. Цар почиње да учи јер га неписменог варају и преварант и сналажљиви поданици. Осим преваранта, велику невољу доноси и уш словождерка, која прети да све књиге претвори у сликовнице тако што ће појести речи из њих. Да уништи уш, цару помаже мудрац из села у којем сви говоре пословицама, а као клопку би требало да користе *Речник непостојећих речи* („јер када уш поједе слова из неке од тих речи, сместа цркава и остаје мртва до краја живота!” (АП: 125)); пошто њега нема, у томе им послужи језичка игра – једући реч *ушишай*, уш у ствари поједе и саму себе.

ИЛУСТРАЦИЈЕ

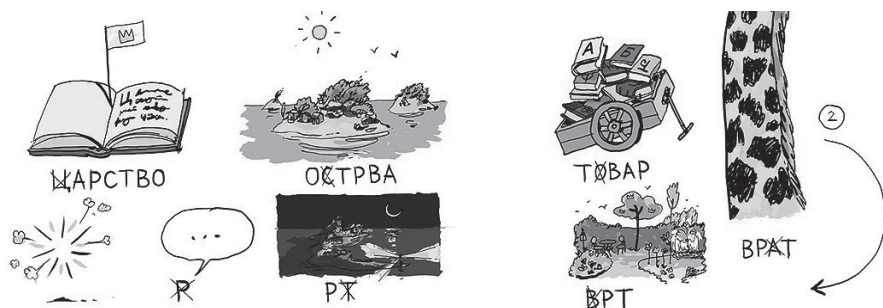
Приликом учења слова, илустрације у књигама намењеним томе имају већу улогу него у онима неког другог типа, те и на њих треба обратити пажњу у овој анализи. Притом, не само што се илуструју сама слова, него оне могу чисто визуелно или, чешће, у комбинацији с текстом, приказати и неке језичке појаве. Такође, илустрације се могу користити и да би деца на њима тражила у тексту поменуте ствари и именовала их, чиме вежбају свој речник.

Обе књиге у издању Службеног гласника илустровао је Лука Тилингер. У књизи А едиције „Азбучни ред” – *Чудесним поодвизима Азбучка Првој у тридесетј слова* – приметна је јака надреална црта. То има своју добру и лошу страну: може подстаћи дечју машту, но некој деци може представљати и проблем. Понешто од онога што је приказано на сликама везано је за догађања у причи, али то је пре изузетак но правило. Пошто су илустрације бројне, врло маштовите, довитљиве и изузетно разноврсне, поменућемо их тек неколико: на странама 24–25, под словом Г, могу се видети Гутенбергов гулаш, грилована географија, густо сок од Гугла, гурмански гигабајт гарниран горгонзолом (Илустрација 2); другде су зјаломери; „словолов” с необичним словима; код слова Ж све приказано је жуте боје и почиње на Ж (жуманце, жуто светло на семафору, жирафа, па и „жута минута”) или у себи има два К, од којих је једно обрнуто, па заједно дају Ж (кликер, качкаваљ). Кроз читаву књигу су често успут приказани предмети на одређено слово: авион, ауто, ананас, ајкула; банане, боровнице, брескве, бадеми, бродови, бицикли; лонац, лопта, лубеница, лаптоп и сл., па се од деце може тражити да покушају да их именују.

Илустрација 2.

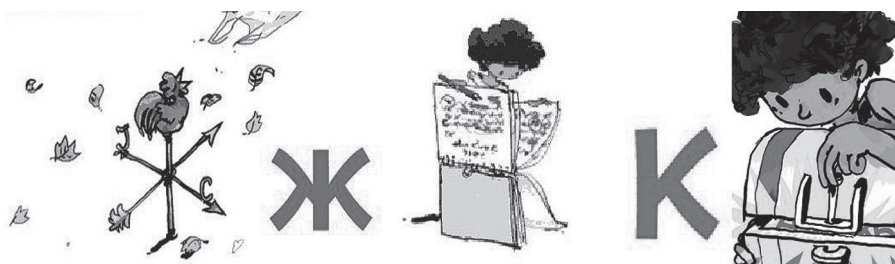
Неке од илустрација служе и језичким играма или као приказ неких језичких појава: на стр. 30–31 дати су ребуси с понеким од слова – рецимо, ту је дуга којој недостаје део, уместо кога стоји слово У, а салама је исецкана тако да између њених делова стоје С, Л и М; на стр. 104–105 је игра с уклањањем појединих слова – царство → острва → товар → врат → врт → рт → р → ø, која се уклапа и у радњу саме приче, у којој слова нестају из књига (Илустрација 3); пример шатровачког је на 110. страни; „доказе неписмености”, истакнуте масним слогом, видимо на 115. страни – ципела (с обрнутим Л), камијон, мердевине. Оне могу бити подстицај деци на питања, а старијима на објашњења у вези с датим појавама.

Илустрација 3.

Потези за писање одређеног слова су доследно суптилно илустровани кроз њему посвећено поглавље, а понекад су неки и експлицитно праћени одговарајућим линијама. С обзиром на суптилност, та страна илустрација можда неће значити толико за децу, али и даље представља врло занимљиво уметничко решење, посебно због тога што није пренаглашено.

Иако је Тилингер илустровао обе књиге из едиције „Азбучни ред”, оне се ипак међусобно разликују. Сам стил цртежа је конзистентан и увек има ауру надреалности, али је у *Аврам*, *Бојдан*, *воду њазе* оно што је илустровано унеколико реалније или бар везано за фабулу. На сликама уз текст можемо видети тамнокосу Меланију како, уз предмете и бића поменуте у тексту, најчешће некако ступа у контакт са словима: преко типки бакине писаће машине успиње се ка малом, расплаканом слову Б; како би га утешила, касније му доваља типку с великим Б; преко шамлица, хоклица, те обичних и високих столица загледа преко ивице странице ка следећем поглављу; храни пилиће док ветроказ личи на Ж; са предметима који су изгубили метафорички зуб или нешто њему слично (сунце с поломљеним зраком, клавијатура без дирке, чешаљ и зупчаник с поломљеним зупцима) чека код зубара; листа календар, чији листови попримају облик К; прецртава с компјутерског екрана мазгу коју јој је мама нацртала; седи на рамену „роботу” из приче (у ствари, вероватно Соцу, маскираном кутијама) и с њим мами свраке; затвара ковчег са словима, клином правећи прво слово Ц, а потом Ш од браве (Илустрација 4).

Илустрација 4.

Кроз читаву књигу на сликама се јављају и разни кулинарски састојци, пошто Меланијина баба зарађује кувајући за своје абоненте, а и доста се нових слова упознаје у контексту јела која почињу на њих. На 49. страни је и илустрација родословног стабла ружа, с различитим одликама које се с колена на колена преносе – наоко успутна илустрација, али се њена важност за причу временом све више и више открива.

Као илустратор *Словних йрича* за РТС издаваштво радио је Предраг Пеђа Тодоровић. Он своје слике жели да што више засити словом које је тема одређене главе: слова су персонификована, она су доста очигледни елементи свега што се налази на слици. Рецимо, док је у позадини Вавилонска кула, писано мало В и виолински кључ разговарају, штампано В се огледа у огледалу, изнад којег је лептир, чија су крила у причи упоређена с два В, а исто слово служи и као једра ветрењаче. Свуда се тежи ка томе да се све варијанте прикажу – и велика и мала, и штампана и писана слова.

Илустрација 5.

Фонт који се користи у два издања Службеног гласника је ћириличан, бесерифни, лакши за учење јер даје само основне црте слова. Свако поглавље

тих двеју књига почиње новим словом датим у црвеној боји. То су штампана слова – у АП су она доследно велика, а у АБВГ мало и велико слово увек долазе у пару. Поред њих се у АП даје илустрација редоследа потеза при писању одређеног слова, а у АБВГ у „наслову” има и, некад мање а некад више реално, поигравања обликом неког слова.

Фонт у СП је серифни. У поглављу о слову В одабрани фонт чак утиче и на сам садржај приче: у њој се помиње да мало писано В певуши и да је зато од њега касније настао виолински кључ. То не функционише у потпуности јер то слово у књизи, чак и кад је у курзиву, није много другачије од „обичног” В. Поглавља у СП почињу насловом одређене приче, чије прво слово често, али не увек, одговара слову у азбуци које је тема тог поглавља: „Аристид и Агава” (А), „Гроздана, Георгина и Горан” (Г), „Његованова њива” (Њ), „Јелечкиње-барјачкиње” (Е), „Брат и сестра” (И), „Татина љуљашка” (Љ), „Бувља шала” (Ш).

За фонографички метод, који се огледа у повезивању облика слова с обликом неких предмета (Милатовић 2011: 77), примера има у свим књигама. Осим илустрација, које су већ поменуте, томе служе и сами текстови. Код АП се поређење слова с неком стварном појавом јавља спорадично, у АБВГ је нешто чешће, а у СП без изузетка, што има своје последице. Повезивања су у АП и АБВГ природнија од оних у СП јер је постојала слобода да се од тога и одустане ако се не нађе одговарајуће поређење: „Слово Б слову А окренуло леђа. [...] Ставило шаку на чело и броји слова” (СП: 10). Меланија из АБВГ чак и изазива претеривања овог метода: „Бако, ово В неће моћи с вишњама. Уопште не личи на две спојене вишње. Вишње немају усправну равну страну” (АБВГ: 24).

Нека поређења су иста код више аутора: у АП су на слици приказани велико штампано А, врх пера и врх оловке (АП: 12), а у СП је експлицитно написано: „Слово А личи на врх лизалице, врх ципеле, врх оловке, врх копла. Увек је реч о неком врху” (СП: 7). Слово Р је и у АП (102) и у АБВГ (118) представљено као В без „стомачића”. Слово С има додирних тачака у свим књигама: у АБВГ је попут кифле (118), у АП је као пола ђеврека (107), који је послужио за О, а на то се наставља опис из СП, где је С као О, само му недостаје један делић круга (64). Што се тиче облика слова, једно успело поређење на ширем плану направила је Владислава Војновић (АБВГ: 45) када је повукла паралелу између малих и великих слова с једне стране и одраслих животиња и њихових младунаца с друге – некад могу да личе једни на друге (мачке), некад не (папагаји). Интересантно је и то што су нека мала слова као велика „само кад би сишл[а] једну степеницу ниже од родитеља” (нпр. Р и У, АБВГ: 118, 144).

СТИЛСКЕ ФИГУРЕ

Као што је очекивано, с обзиром на то да су у питању фигуре засноване на понављању гласова онога што је словима представљено, најчешће стилске фигуре заступљене у свим анализираним делима јесу асонанца и алитерација. Оне се јављају најчешће приликом навођења речи које почињу одређеним словом²:

АП: балон, балерина, биљка, буздован, балван, буре, баба, брука, боровнице; рука, риба, рог; фењер, фрула, фока, фантазија, фино; цеп, цезва, цем, цин...

АБВГ: абонент; Бојана, Брана, Београд, буре, баук, болесна, боји; жаба, жао, Жаклина, Жужа, жица, животиња; кнедле, кифлице, кисело тесто, квасац, пекмез од купина, касапница, келераба, крменадле, киша, купус са „крпицама” (= флексицама); љуљашка, љубичица, љубичасто, људи; попа, попадаја, пас, подигне, пилетина, папагај, питала, потрчала, памет; умак, уво...

СП: Аристид, Агава, азбука, Атлантски океан, аха, Атлантида, алава, ајкула, алева; гураво, грубо, гордо, гацало, Гроздана, гуска, Георгина, Горан, главна, град, Голубац, гаче, гракће, гавран, Грактало; слово, састави, савет, себи, свеска, сваштара, сама, све, сваки, свет, страница, сланица, со...

Највише таквих примера има Весна Видојевић Гајовић, која се труди да сваку од својих прича у потпуности засити иницијалном алитерацијом/асонанцом с одговарајућим словом. Најмање их је код Дејана Алексића, а најприродније су уведени код Владиславе Војновић.

Но, алитерације и асонанце се могу јавити и другде, ван иницијалне позиције, а понекад су и некако наглашене. У примерима са словима ван иницијалне позиције предњачи Владислава Војновић:

АП 96: брОдОлОмОм

АБВГ: баааака, даааала, компјутераа (А); баобаџ, абонент, тараба (Б); ружно (Ж); ваљушка (Љ); попа, попадаја, папагај (П); буба, бубањ, буре (У).

Тога је Меланија, опет, свесна: „То А није увек на почетку неке речи, него се свуда завлачи” (АБВГ: 10), а од ње се при учењу не тражи само да смисли речи које почињу на неко слово, него и оне у којима је то слово у медијалном или финалном положају – притом се не рачуна наведени *баобаџ*, него само *абонент* и *џараба*. Опет, на томе се не инсистира: „Шта се завршава на Б, нисам ни успела [д]а смислим” (АБВГ: 19), што је добро, јер се дозвољава да се јунакиња речи природно сети – према *Малом Принцу*, бабиним муштеријама или огради око куће.

2 Ове фигуре су фигуре понављања гласова, а не слова, али ћемо, пошто је нагласак на учењу слова, као и на могућности да се деци у прочитаном графички знакови покажу, у оквиру рада ради уштеде простора уместо двојног решења „слова/гласова” користити само „слова”.

Она исто тако примећује за Њ да мало речи почиње на то слово, али да је чешће у средини, а „још чешће” на крају (АБВГ: 100): њушка, њањав, њакати : свиња, клиња, гриња, Соња, њоња, муња, пуњач, жбуње, труње, камење : коњ, воњ, гуњ, огањ, вргањ, тигањ, лењ. Мада бисмо пре рекли да је Њ најчешће у средини речи, ово запажање исто тако отвара простор да се пажња скрене на оно што се учи, а да се то учини релативно природно. Такође, овакво набрајање може помоћи да се створи осећај за одређене заједничке (у овом случају творбене) црте неких речи, макар и несвесно.

С друге стране, код Дејана Алексића су алитерације и асонанце коришћене не као производ набрајања, већ пре као циљ саме себи:

- На шта мислите? – куцну учитељ о сто, не би ли се цар пренуо.
- На шта? Ташта.
- Ташта? Свашта.
- Јашта, баш та ташта. (АП: 84)

Такође, бранила му је да срче супу сувише гласно, а зна се да нема ништа слађе од слане супе која се слатко срче. (АП: 84)

Цар се једва савладавао да сам са стола смакне и сасвим слатко смаже скоро седам сувих слова С. (АП: 108)

Било би цаба цангризати око цепног цина. (АП: 146)

ЛЕКСИКА

У покушају да се илуструје употреба сваког од слова у речима, посебно на највидљивијем, првом месту, мора се наићи код неких слова на ограниченост броја речи које одговарају ономе што се тражи, а које су истовремено деци познате и блиске. Од, рецимо, слова Ћ, Њ, Џ нека нису фреквентна уопште (Џ), нека нису фреквентна на почетку речи (Ћ, Њ), а речи које на њих почињу су далеке од дечјег искуства (Ћ). Узевши то у обзир, аутори морају увести неке мање познате речи, често архаизме или историзме, богатећи тиме – ако се свему правилно приступи – дечји речник.

Као што је раније поменуто, најзасићеније речима с одређеним словом јесу књиге *Аврам*, *Бојдан*, *воду јазе* Владиславе Војновић и *Словне ириче* Весне Видојевић Гајовић. Док В. Видојевић Гајовић због епизодичности и ограниченог простора, као и жеље за засићењем поглавља словом којем је оно посвећено, нема много места за објашњење мање познатих речи, В. Војновић свакој од њих, посебно ако је на неки начин необична или далека од дечјег искуства, с много пажње даје контекст: *адоненџи* су гости који Меланијиној баби плаћају да им кува; *ћерћец* и *ћердан* су прво описани, па

тек онда именовани; прави се екскурзија ван града, на канал Дунав–Тиса–Дунав, како би Меланија лично видела „чудновату ствар на Ђ” (АБВГ: 41), *ђерам*, који је потом такође описан; *ђинђуве* су изједначене с познатим *йерлицама*, а *ђилкош* с нерадником или ленштином, чему је мало касније додата и сема лепоте, итд.

Д. Алексић има и речи, попут *ушйай*, које објашњава дајући им праву дефиницију, али има и оних, попут речи *ушук*, којима даје погрешне дефиниције ради некога ефекта у причи („[Утук] је најопасније шумско чудовиште у овим крајевима. Ноге му до земље, леђа отпозади, а глава између ушију...” (АП: 64)). То није проблем код околионализама, пошто се са њима читаоци не могу сусрести касније у животу, али је могуће да ће овакве погрешне дефиниције деца запамтити и да ће оне за њих и касније важити јер неће имати превише прилике да их исправе.

Околионализми се јављају у свим трима књигама, а иако су ограничене употребне вредности, они показују стваралачку моћ и аутора и, што је деци важније, језика уопште:

АП: Ветрословослав, словождерка, Крпуслатострој (= *Речник нейосйојећих речи*, које следе), препелодофрљ, штифштуфна, цврцибуљ, шпелдрцна.

АБВГ: гутуткијански (= језик гутутки), крпице (= као околионални синоним за јело флекуце), виирати (у поређењу са „персирати”), јаојаст (дан пун „јао”) и сл.

СП: бадаваџијско семе, багрем мастило, барабар лозица, добичава бараберија (нови фитоними), ногуле (штуле за продужење ногу).

Како би се објасниле нове речи, могу се, као код Владиславе Војновић, уместо дефиниција користити и синоними (уз већ наведене, ту су и, на пример, „старинска реч” *масйа* = *шира* = „сок од грожђа” и *умак* = *сос*). Јављају се и низови релативних синонима, као они за разне облике људског гласања (уз алитераџију):

– Крив је! – крикну К.

– Дангуба! – дрекну Д.

– Готован – гракну Г.

– Врдалама! – викну В.

[...] сукнуо је судија С.

[...] – Тражим најтежу казну! – торокну тужилац Т. (АП: 114)

или низови врста ципела и звукова које оне производе у СП (89): снешуе, чизме, каљаче : нануле, јапанке, апостолке, сандале : папуче, патофне...; шљапка, шкрипуће, тапка, клепеће, јауче, цвили...

Може се говорити и о успостављању и вежбању хиперонимских и (ко) хипонимских односа кроз претходно наведене низове, али и оне као што је низ птица које спадају у живину (кокошке с пилићима, ћурке, патке, гуске) и оних које спадају у „птице-птице” (папагај, канаринац) у АБВГ (51). Чак је имплицитно дотакнута и тема граница између разних категорија, које нису увек чврсте, тиме што је на пауна, који се уклапа у бакино одређење живине „Све што хода по дворишту, а не лети”, коментар био „Па, он баш не”.

Лексика везана за претке објашњена је у АП преко царских портрета, до колена наврдеде (49), а у АБВГ преко одласка на гробље, до колена чукундеде и чукундабе (46).

Фразеологизми су чести у обема књигама Службеног гласника. У АП се чак читаво поглавље о слову Ж одвија у селу чији становници важе за мудре људе јер говоре у фраземима (најчешће пословицама) – а навешћемо тек по неколико њих јер нису уже везани за сама слова:

АП: цару цареву, нико се није научен родио, из љута цара сила проговара, паде мрак на очи, видевши да је враг однео шалу, где кашика звецка, брига је малецка, ћутање је злато...

АБВГ: правити се Тоша, трепће као сврака на југовину, расту као печурке после кише, бити (коме) на врх главе, с неба па у ребра, гледати (у нешто) као теле у шарена врата, изводити бесне глисте и др.

Као и иначе, Владислава Војновић своје фразеологизме објашњава или изазива, често их гледајући кроз очи своје младе јунакиње и схватајући их стога у првом тренутку буквално.

ОСТАЛЕ ЈЕЗИЧКЕ ПОЈАВЕ

Док су *Чудесни подвици Азбучка Првој* књига у којој језик има повлашћено место што се радње тиче, *Аврам, Бојдан, воду љазе* је књига најбогатија разноврсним језичким појавама јер се у њој, осим досад поменутог, јављају још и посебни слојеви лексике попут жаргона (*мунџајџи, џенџирајџи, џиракљача* за комшиницу), благих вулгаризама (*дује, џуза*, с објашњењем: „Ружне речи могу да охрабре човека, то сам приметила кад сам ишла ноћу у ве-це”, АБВГ: 25), кулинарске лексике (уз претходно наведено и: *џиданица, џулаш, џрилијаш-џорџа, џилав, џилећи џајрикаш* и сл.).

У тој књизи се такође највише пажње обраћа на граматику и њене термине, историју језика, персирање. Ауторка уводи вокале као „слова за незатворена уста” (АБВГ: 60), али и наглашава разлику између гласа и слова: „Сто пута сам ти рекла да се слово не говори него да се пише. А да се изговара

глас. Глас је исто што и слово, само кад није написано...” (АБВГ: 145). Преко католичког попе помиње и искључне реченице као оне које почињу на „а” (АБВГ: 146), мада то није у складу с важећом терминологијом. Исти попа, у разговору с баком, говори и о томе да је Аделунг, а не Вук, увео принцип писања „Пиши као што говориш” (АБВГ: 146–147), контрастирајући *йежо* с француским *йеуіеоїї*.

Учење слова могу олакшати и мнемотехнике, по којима је АБВГ и добила име. После увода у којем су преко „свађе” бабе и православног попе уведена стара имена слова, следи неколико верзија мнемотехника – „Аврам, Богдан воду газе добри ђаци. Ева жена зими и једе колаче. Луди људи Марко, Никола, Његош овог пролећа сретеше Тићу Ђирића у фијакеру хтедоше целом чаршијом цаба шетати”, уз варијанту где су уместо Еве ту „ђаци еројски који живе зими као лопови” (АБВГ: 75). Има и архаичнија верзија – чика Сима, Дуњин отац, каже да је код његовог деде ишло: „Ајде, брате Видоје, гледај доле ђаволе, ено жене змајеве испод јеле криваје, луди људи мислили нашу њиву орати, Петар рече Спасоју тражи ћерку убаву, фину храну цареву, чисти цаду широку” (АБВГ: 76).

„Игра” с проширивањем реченица, попут оних које постоје и на часовима у школи, налази се на странама 95–96 *Азбучка Првој*: од „бродски прозорчић” лагано се, преко „круна на глави цара чији је лик на новчићу у џепу морнара који гледа кроз бродски прозорчић” и других долази до „бродски прозорчић на лађи која је на грбу што краси круну на глави цара чији је лик на новчићу у џепу морнара који гледа кроз бродски прозорчић”. У једној од *Словних йрича* постоји игра-задатак за именовање слова.

Јављају се и језичке игре невезане за слова, попут оних с прилозима *сада* и *йосле* у АП:

– Можете ако је то *сада* после. А пре после имамо посла. (АП: 108)

- Је л’ сада после?
- Није. Још је сада.
- Кад ће да прође сада?
- Кад почне после.
- А кад ће да почне после?
- Кад прође сада.
- И кад ће то да буде?
- После. (АП: 108)

- Је л’ стигло после? – упита он учитеља.
- Ваше Величанство, после је већ одавно прошло.
- Значи, опет је сада?
- Јесте, али само што се није завршило. (АП: 112)

РИМА

Рима је још једна од појава које истовремено могу приближити деци слова и друге ствари које треба научити, али оне могу и саме себи бити циљ. Јављају се најчешће у *Азбучку Првом*, релативно равномерно кроз читав текст и увек истакнуте курзивом:

– Е, баш волим кад се жеље сложе, слово Е се и певати може. (АП: 37)

– Насред царског друма украо сам глатко
Неписменом цару од купина слатко.
Недавно му мазнух с дукатима врећу,
Да крадем од цара ја престати нећу. (АП: 66)

– Чекић чука чук-чук-чук,
Четку чека чивилук,
Чичком чачка чанче
Чупаво чобанче. (АП: 139)

– Нек се пева и нека се слави,
Азбука је у царевој глави;
Преваранте надмудри и смрви –
Наша дика, Цар Азбучко Први! (sic! АП: 154)

Све може да прође
и све има рок
Све пропасти може,
само слова – јок! (АП: 155)

У *Аврам, Бојдан, воду ђазе* рима се јавља у оквиру цитата – у „Ђаволима” Ђорђа Марјановића/Јарбола и у Змајевој „Песми о Максиму”, датој у целисти – али и бабини гости имају неколико римованих реплика (ради уштеде у простору дате су скраћено):

- Шаца долази само радним данима [...] а викендом јок!
- Ево ти један цмок за тај јок!
- Боље ме онда води на сок!
- Рима!? То је за мене шок!
- Имате овде сок ком ће да прође рок!
- А кинески тигањ се зове вок.
- Аааа, био је један филозоф који се презивао Лок.
- То целој причи даје чудан ток.
- Чок. (АБВГ: 32)

Иако су све коришћене речи мање познате, увек су дефинисане и одговарају говорнику – Лока, рецимо, помиње католички попа, који иначе служи

као извор општих информација, а Дуњин чок као постојећу реч брани њен тата, говорећи да је у питању део кола, сауг. Меланија и бака се и саме, „као оног дана за ручком”, играју римом, развијајући Меланијин (и читаочев/слушаочев) осећај за то шта рима јесте. Бака задаје реч, на коју Меланија даје римован одговор: *зуб – сџуб, улица – фрулица, њрафика – њрафика...* Занимљиво је и то што кад јунакиња на *ласџа* одушевљено одговори с *красџа*, бака то не одобрава и објашњава: „Ласта и краста нису баш нека рима јер ласта има дуго а, чујеш лааааста као да лети, а краста кратко а, чујеш краста”. Тиме се и експлицитно, а ипак деци прилагођено, указује на важност акцената за риму. На крају *џасџа* може са *красџа*, а за *ласџа* ни једна ни друга не налазе одговарајућ одговор све док се бака не сети архаизма *масџа*, што је прилика да се и он објасни.

*

**

Разматране три књиге пружају нам прилику да сагледамо како се кроз прозна дела деци може, на разне начине, приближити учење слова, али и како им се преко опште теме могу приближити и неке уже, а важне за њихов језички развој – пре свега осећај за богате стваралачке и изражајне могућности језика. Аутори – користећи стилске фигуре, пре свега алитерацију и асонанцу, језичке игре, риму, као и илустрације – упознају децу са словима, многим лексичким слојевима, али и односима с другим људима и светом који их окружује.

ИЗВОРИ

- Алексић (2015): Дејан Алексић, *Чудесни њодвизи Азбучка Првој у џридесетј слова*. Илустровао Лука Тилингер, Библиотека „Уметност и култура”, колекција „АзБучни ред”, књига А, ур. Горан Петровић, Београд: Службени гласник.
- Видојевић Гајовић (2015): Весна Видојевић Гајовић, *Словне џриче. Свако слово има своју џричу*. Илустровао Предраг Пеђа Тодоровић, Библиотека „Дечја књига”, 7. књига, ур. Драган Инђић, Београд: Радио телевизија Србије.
- Војновић (2016): Владислава Војновић, *Аврам, Бојдан, воду џазе*. Илустровао Лука Тилингер, Библиотека „Уметност и култура”, колекција „АзБучни ред”, књига Б, ур. Горан Петровић, Београд: Службени гласник.

ЛИТЕРАТУРА

- Милатовић (2011): Вук Милатовић, *Методика наставе српској језика и књижевности у разредној настави*, прир. Зорица Цветановић, Валерија Јанићијевић, Вишња Мићић, Београд: Учитељски факултет.
- Цветановић, Јанићијевић, Мићић (2010): Зорица Цветановић, Валерија Јанићијевић, Вишња Мићић, Методички аспекти савременог буквара, *Буквари и букварска настава код Срба*, Београд: Педагошки музеј, 287–305.

Ana Lj. Petrović Dakić
University of Belgrade
Faculty of Education

AZBUČKO, BOGDAN, VESELKO, GORAN AND THE GANG – TEACHING LETTERS THROUGH FICTION BOOKS

Summary: The paper analyses and compares three recent children's fiction books that share the same thematics – the alphabet. On the example of *Čudesni podvizi Azbučka Prvog u trideset slova* by Dejan Aleksić, *Slovne priče* by Vesna Vidojević Gajović and *Avram, Bogdan, vodu gaze* by Vladislava Vojnović, we presented three different approaches to the same subject. We paid special attention to linguistic, stylistic and compositional devices used by the three authors to encourage children to learn the alphabet. Additionally, the goal of the books is to introduce children to different lexical layers – unknown words, archaisms, neologisms – and to help them become acquainted with the creative power of language, creative use of language and language games. These issues were discussed in the paper as well.

Key words: alphabet, letters, children's literature, Dejan Aleksić, Vesna Vidojević Gajović, Vladislava Vojnović.